

nagrody czy straszenie karą powstaje u danej osoby zachowanie zewnętrznie sprzeczne z jej własną opinią. Człowiek zawsze dąży – według Festingera – do uzyskania stanu zgodności przekonań, co sprawia, że dążenie to staje się motywem jego działania^[10, s. 49-57].

Motywacja do uczenia się jest jednym z ważnych wyznaczników skuteczności tego procesu, jest przy tym zindywidualizowana. Istnieje bowiem pewien poziom motywacji, który zapewnia najlepsze efekty uczenia się u danej jednostki. „Zbyt silne pragnienie osiągnięcia celu(..) może bowiem ujemnie wpływać na wyniki wskutek dezorganizacji działania”^[11, s. 318].

Motywy dodatnie są dość jednoznaczne w pobudzaniu, gdyż ich „wyolbrzymiający wpływ” odpowiada w zasadzie kierunkowi pragnienia. Inaczej jest w przypadku motywów ujemnych, wszelkich obaw i niechęci. Dziecko bojące się i nastawione wrogo wszystko postrzega jako złe lub głupie. Wówczas powstaje tendencja do usunięcia się od przedmiotu powodującego negatywne uczucia. „Dziecko – pisze J. Reykowski – które lęka się nauczyciela matematyki, wykazuje tendencje do spostzegania go jako groźną, niesympatyczną osobę, łatwo zapamiętuje wszystkie przykrości, jakie spotkały je (lub inne dzieci) na lekcji matematyki, w jego wyobrażeniach matematyka kojarzy się ze zjawiskami strasznymi i przykrymi, jednocześnie nie wierzy w to, aby mogło kiedykolwiek dobrze nauczyć się tego przedmiotu. Jego aspiracje ograniczają się do osiągnięcia najwyżej trójki z minusem”^[12, s. 60].

Lęk (napięcie, niepokój) może ponadto wpływać na nieprawidłowe ustalenie poziomu aspiracji i to w dwojaki sposób. Z jednej strony przez pobudzenie do nadmiernej ostrożności (stąd zaniżenie poziomu aspiracji), drugiej zaś przez utrudnienie adekwatnej oceny sytuacji i swoich możliwości^[13, s. 457].

Literatura

1. Klichowski L., *Lęk, strach, panika – przyczyny i zapobieganie*, Poznań 1994.
2. Bach-Oleksik T., *Lęk w szkole*, „Edukacja” 1986, nr 3.
3. Ilg F. L., Bates L., *Rozwój psychiczny dziecka*, Warszawa 1995.
4. Shaw M. A., *Dziecięce lęki*, Poznań 1999.
5. Jalnik M., *Lęk szkolny*, „Edukacja i Dialog” 1995, nr 6.
6. Bach-Oleksik T., *Lęk w szkole*, „Edukacja” 1986, nr 3.
7. Biernacka-Karolczak B., *Lęk szkolny*, „Nowa Szkoła” 1992, nr 3.
8. Reykowski J., *Procesy emocjonalne*, (w:) *Psychologia ogólna*, pod red. Tomaszewskiego T., Warszawa 1992, t. 2; Przetacznik-Gierowska M., Makiello-Jarża G., *Podstawy psychologii ogólnej*, Warszawa 1989.
9. Madsen K. B., *Współczesne teorie motywacji*, Warszawa 1980.
10. Madsen K. B., *Współczesne teorie motywacji*, Warszawa 1980.
11. Przetacznik-Gierowska M., Makiello-Jarża G., *Podstawy psychologii...*
12. Reykowski J., *Z zagadnień psychologii...*
13. Reykowski J., *Eksperymentalna psychologia emocji*, Warszawa 1974.

VÝTVARNÁ EDUKÁCIA A VÝCHOVA UMENÍM V MULTIKULTÚRNEJ DOBE

Patricia Biarincová
Katedra výtvarnej výchovy a edukácie
Pedagogická fakulta, UMB v BB

Anotácia: Príspevok sa zaoberá problematikou globálnej edukácie v multikultúrnej spoločnosti a výchovou umením. Zamieriava sa na model

výchovy prostredníctvom umenia, ktorý prináša kreatívne stratégie výchovy umením v dobe multikulturálnych a globálnych vplyvov. Poukazuje na umenie ako na zdroj vedomostí o človeku, prírode a kultúre.

Úvod. Súčasná explózia informačných a komunikačných technológií pohltila všetky oblasti života. Vznik globálnych informačných systémov umožňuje šírenie všetkých druhov informácií v obrovskej mierke. Takéto spoločenské podmienky si vyžadujú nepretržité vzdelávanie, ono sa stáva nástrojom pre tvorbu ľudského kapitálu. Z toho vyplýva potreba celoživotného vzdelávania(life – long), vzťahujúca sa na všetkých členov spoločnosti.

Výtvarná výchova so svojimi možnosťami má jedinečné poslanie v edukačnom procese, umožňuje človek prostredníctvom umenia neustále sa vzdelávať a sebzdokonaľovať v súlade s potrebami spoločnosti, utvárať vzťah k národným hodnotám a tradíciám, čo je dôležité pre zachovávanie kultúrnej identity v európskom kontexte. (1, s.5-19)

Výchova umením cez umenie je cesta, ktorá nám utvára kontakt s minulosťou ale aj so súčasnosťou spolu s pohľadom do budúcnosti.. Umenie spája národy a nevytyčuje hranice medzi nimi, vždy bolo a ostane internacionálne.

Umenie v živote človeka má mnoho funkcií. Podstatnou a v živote nevyhnutnou funkciou v procese socializácie a enkulturácie je umenie ako prostriedok poznania a umenie ako prostriedok komunikácie. Získavanie poznania cez umenie je charakteristické prirodzenosťou vyplývajúcou z podstaty umenia. Umenie je vo svojej podstate sociálnym fenoménom.(2,s.10) Je vyprodukované spoločnosťou a pre spoločnosť určené, môžeme povedať konzumované.

Globalizácia

Globalizácia patrí k modernej histórii ľudstva. Od 70-tých rokov 20.toročia začali prebiehať procesy nekontrolovateľné procesy, ktoré svojím objemom zachvátili celý svet. Medzinárodné korporácie, transakcie, masovokomunikačné prostriedky, satelity, masová turistika, rozvoj masovokomunikačných systémov, internet, spôsobuje, že svet sa globalizuje. Ekonomická technologická globalizácia priniesla problémy v živote človeka. Zamyslime sa akú úlohu hrá v moderných ekonomikách kultura.

Procesy globalizácie prinášajú neustále zmeny v živote človeka, tiež označované ako kríza človeka súčasnej doby. Nastáva posun hodnôt a konzum sa stáva dominantným prvkom života jedinca.

Globalizácia vedie v národno - kultúrnej oblasti k unifikácií, ktorá je výslednicou expanzie mestskej a industrialnej kultúry a komodifikácie kultúrnych artefaktov, takýto proces smeruje ku strate národnej kultúrnej identity, ktorá nemôže byť nahradzaná kultúrnou formou typu „world music“. V oblasti estetiky sa postmoderný svet neustále estetizuje. Presýtenosťou produktov sa stáva znečitliveným voči produktom globálnej civilizácie, ktorá sa prejavuje svojou osobitou estetikou, (môžeme sa vyjadriť slovami Wolfganga Welscha anestetikou), čo sa v konečnom dôsledku vedie k presýtenosti estetických obrazov, nastáva situácia kedy dochádza k nemožnosti rozpoznať čo je umenie a čo je gýč. (3,s.25-27)

Kríza hodnôt v spoločnosti sa dotýka aj výtvarného umenia. Umenie v dejinách vždy dokázalo reflektovať na problémy prebiehajúce v spoločenstve ľudí, či sa jednalo o väčší alebo menší okruh záujmu. Kultúrna komunikácia a vzdelávanie v oblasti výtvarného umenia sa rozšírila o možnosti nových médií internetu a masovokomunikačných prostriedkov.

Virtuálna realita je súčasťou nášho života, tak ako virtuálna návšteva múzea, či galérie. Umožnenie vzhliadnutia umenia touto formou môže človeka obohatiť, ale na druhej strane ochudobniť o atmosféru galérie, či múzea. Masová komunikácia môže prispieť ku kvalitnejšiemu životu, ale neumožní adekvátne vzdelávanie na každej úrovni.

Vizuálne médiá dnes vo veľkej miere vnucujú videnie sveta. Obrazy sa stávajú nadradenými nad slovami, vďaka vizuálnej schopnosti. Odborníci ale varujú pred vizuálnou explóziou. *Kumulovanie intelektuálneho bohatstva a technický pokrok súčasnej civilizácie prinášajú so sebou nové trendy. Aby sa jedinec i celá spoločnosť dokázali s nimi vyrovnáť, to vyžaduje rozvíjať a kultivovať videnie, vizuálne vnímanie a predstavivosť.* (4,s.9) Celé umenie a vizualita sú abstrakciou reálneho sveta.

Globálna výchova a výtvarná edukácia

Globálna alebo holistická (holom – grécky, celok) výchova je charakteristická celistvosťou, ktorou pristupuje k výchove človeka. Jej všeobecným cieľom je pripraviť žiakov a študentov pre život v 21.storočí. Teoretický základ vznikol v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Vzhľadom k tomu, že sa jedná o pomerne novú koncepciu vyučovacieho procesu jej zavádzanie do edukačnej praxe je postupné, vďaka prudkému nástupu informačných a komunikačných technológií sa tento proces zrýchlil.

Hlavným cieľom globálnej výchovy je výchova jedinca rešpektujúceho každého človeka ako jedinečnú osobnosť bez rozdielu kultúrneho či národného, nezávisle od náboženského alebo svetonázorového vyznania. Zameriava sa na:

1. *Rozvoj globálnej, to je celej osoby (nielen intelektuálne, ale aj motivačnej, citovej, vôľovej, i telesnej sféry) žiaka.*

2. *Pochopenie globálneho charakteru sveta a úlohy žiaka v ňom.* (5, s.338)

Globálna výchova neobsahuje konkrétne metódy a úlohy, skôr sa sústreďuje na stanovenie cieľov, ktoré by mal učiteľ premeniť na postupy a úlohy. Tu treba zdôrazniť potrebu *multikultúrnej edukácie*, ktorá sa zameriava na rozmanitosti kultúr, toleranciu a spoznanie kultúr prostredníctvom umenia. Poukazuje na možný spôsob spolužitia vedľa seba množstva rôznych umelcov a umeleckých smerov, na úctu k hodnotám kultúr ľudí. Takáto edukácia je možná prostredníctvom výtvarnej výchovy v prostredníctvom zoznamovania sa s umením iných etník a národov.

Multikultúra a jej rozvoj prostredníctvom umenia

Multikultúra nie je problém minorít, etník, národov existujúcich vedľa seba, jedná sa o problém prijímania, či neakceptovania, alebo odmietania kultúr šíriacich sa aj prostredníctvom médií. Multikultúrnosť znamená rôznosť kultúr, ich prejavy v správaní, tradície, hodnoty, ale aj spôsob spolužitia, vzájomné rešpektovanie sa a vzájomné vedľa seba spolunažívanie. Multikultúrna výchova je potrebná pre vytváranie a fungovanie pluralitnej spoločnosti. Kultúru a multikultúru môžeme úspešne rozvíjať prostredníctvom výchovy umením.

Aby sme sa vyhli problémom vznikajúcim pri strete jednotlivých kultúr nutná je vzájomná tolerancia a tiež multikultúrna výchova, ktorá pomôže k pochopeniu a uvedomeniu si jedinečnosti jednotlivých kultúr v európskom i svetovom kontexte. Tu je základ akceptácie a následne spolunažívanie kultúr. Poskytovaním informácií o kultúrach nás vedie k všeobecnému porozumeniu, schopnosti akceptovať rôzne hodnoty, k tolerancii a k spolunažívaniu bez predsudkov a diskriminácií. Multikultúrna výchova má snahu vychovať interkultúrneho jedinca, ktorý v existujúcej spoločnosti dokáže hľadať kompromisy a spoločné najlepšie riešenia pri vzájomnom stretnutí kultúr.

Práve umenie môže efektívnym spôsobom, prostredníctvom estetického a zážitkového vnímania umeleckých diel, pôsobiť ako nositeľ multikultúrnej výchovy. Mnohovýznamnosť a mnohotvárnosť umenia predstavuje spektrum aktuálnych tém, ktoré je možné prostredníctvom výtvarnej edukácie vhodne prepojiť s multikultúrnou výchovou. Prostredníctvom výchovy k umeniu sa žiaci môžu zoznámiť s umeleckými dielami, získajú pohľad na rôzne druhy umeleckých produktov, spôsobov stvárnenia a interpretácie skutočnosti. Dokážu vnímať a prežívať umelecké diela.

Keďže umenie je samé o sebe multikultúrne je aj nositeľom umeleckej tradície, hodnôt kultúrneho dedičstva a zároveň aj sprostredkovateľom súčasného umenia. Pôsobením multikultúry sa rozvíja a obohacujú možnosť tvorivej sebarealizácie jedinca. Podnety, ktoré poskytuje umenie vytvára možnosť formovania postojov detí k iným kultúram a ponúka možnosť neobmedzeného žriedla inšpirácie k samotnej tvorbe. Vytváraním vzťahu ku rôznym kultúram, minoritám, nadobúda jedinec schopnosť akceptovať špecifiká nielen v oblasti umenia, ale aj v oblasti každodennej existencie.

Podstata výchovy vo vzťahu človeka k spoločnosti by mala byť nasmerovaná k hodnotám, ktoré sú potrebné pre jeho budúcnosť a pre budúcnosť celej spoločnosti. V súčasnom pluralitnom systéme edukácie princípy výchovy vychádzajú z *uznávania jedinečnosti človeka a individuálnosti ľudského učenia sa*. (6,s.19)

Umelecká edukácia vychádzajúca z potrieb spoločnosti

Edukácia v oblasti vizuálnych médií je v súčasnej dobe multikultúrnej spoločnosti dôležitá, pretože vizuálna gramotnosť a vizuálna inteligencia umožní univerzálnym spôsobom komunikovať. Na základe toho môžeme porozumieť kultúram. Aby to tak bolo je potrebné poskytnúť všetkým ľuďom systematické vizuálne vzdelanie (cez umenie, dizajn, remeslá, multimédiá a iné). Ovládanie moderných technológií s porozumením na základe vizuálno – estetického vzdelávania je úloha, pred ktorou stojí výtvarná edukácia v dobe globalizácie.

Vo všeobecnom vzdelávaní výtvarná výchova sprostredkuje poznatky o výtvarnom umení (začleňujeme doň aj ľudové umenie), ktoré je chápané ako spoločensky závažné a zároveň determinujúce.

Výchovu prostredníctvom umenia treba chápať ako proces vzdelávania, kedy si jedinec osvojuje výtvarný jazyk, vyjadrovací znakový systém umenia, ale aj osvojovanie si poznatkov o umení z teoretickej a praktickej oblasti.

Na základe týchto potrieb sa výtvarná edukácia prepája s možnosťami, formami a metódami, výučby galerijnej edukácie. Tá veľkou mierou prispieva ku komunikačnej možnosti a ku kontaktu s vysokým umením pre širokú verejnosť. Takýto kontakt je potrebný, pretože len kultúrne kompetentný jedinec, môže uvažovať v intenciách požadovaných v súčasnej komunikácii. Rozvíjaním univerzálneho jazyka dochádza k možnosti porozumeniu a komunikácii v rôznych oblastiach médií a tiež ku kreatívnemu, tvorivému vyjadrovaniu prostredníctvom umenia.

Výtvarné umenie vo vzájomnom aktívnom vzťahu s výtvarnou edukáciou ponúka priestor na výchovno – vzdelávaciu aktivitu a to vo viacerých rovinách:

- .slúži ako prostriedok poznania a komunikácie
- .poznávaním artefaktov a umeleckých foriem vznikajú podmienky pre rozvoj a formovanie osobnosti dieťaťa:
- .rozvíja vizuálne vnímanie a celkovú kultivovanosť
- .je zdrojom duchovného poznania a emočnej oblasti
- .je súčasťou socializácie a rozširovania si obzoru. Vzťah výchovy a umenia

prebieha v dvoch rovinách: 1. výchova k umeniu

2. výchova umením

Výchova k umeniu sa zameriava na kontakty s umením a na proces jeho vzniku a vývoja. Na kontakt s umelcami a umeleckými dielami. Snaží sa o vytváranie záujmu a vzťahu k umeniu, rozvoj vkusu a tiež rozvíjanie jedincových schopností. Je napojená na výtvarné umenie, ktoré tvorí zdroj duchovného poznania a kultivácie, rozvíja prioritne esteticko – výtvarnú identitu výtvarnej výchovy.

Výchova umením sa podieľa na komplexnom formovaní a rozvíjaní osobnosti prostredníctvom umenia. Zameriava sa na procesy poznávania, kde dieťa je tvorca a vnímateľ výtvarného prejavu. Jej cieľom je naplniť estetické potreby jedinca a jeho osobnosť po stránke estetickej, sociálnej, kognitívnej. Pri výchove umením zohráva dôležitú rolu kvalita videnia, ktorá podmieňuje výtvarnú tvorivosť detí. Prvoradá je stimulácia a rozvoj vnímania, ďalej znalosť výtvarných pojmov, následná skúsenosť s výtvarnými výrazovými prostriedkami vo vlastnom výtvarnom procese.

Sprostredkovanie umenia v galériách a múzeách chápeme ako jednu z možností vzdelávania mladého človeka pod odborným vedením lektora, či pedagóga formou koncepcií, programov a projektov. Tie rozvíjajú tvorivé myslenie každého jedinca od útleho veku, podnecujú záujem o výtvarné umenie, výtvarnú kultúru a jej hodnoty. Teoretické programy v múzeách a galériách sa zameriavajú na priblíženie vystavených exponátov prostredníctvom lektorského výkladu ale aj formou besedy či prednášky, ktoré poskytnú hlbší pohľad vo vybranej oblasti z dejín umenia. Praktické programy vychádzajú z teoretických poznatkov, ale ich hlavným cieľom je praktická oblasť činnosti. Tvorivé dielne či ateliéri sa zameriavajú na praktický rozvoj tvorivých schopností a zručností mladých ľudí, na základe priameho styku s umeleckými dielami prezentovanými v expozíciách a výstavách. Celý proces vychádza z identifikácie a analýzy estetických a umeleckých kategórií skúmaných diel a následnej vlastnej tvorivej aktivity. Takýmto spôsobom sa vytvára vhodná atmosféra na zmysluplný rozvoj vlastných myšlienok prirodzenou formou.(7,s.41)

Záver

Existuje mnoho spôsobov ako prebudiť záujem o umenie. Úlohou pedagógov je aby vytvorili podnety a tak následne podnietili záujem u svojich žiakov o umenie. Skúmaním umenia v galériách a múzeách pochopením poznatkov, „prehodnotením“ výtvarného a kultúrneho dedičstva a následným vytvorením výtvarného artefaktu žiakom, prenesenie odkazu minulosti v novej podobe vlastnou tvorivou aktivitou je jedným zo zámerov výtvarnej edukácie. Podpora vzdelávacích aktivít orientovaných na tvorbu vzťahu mládeže k umeniu a tradícií je krokom k uvedomeniu si vlastnej identity v multikulturálnej dobe.

Literatúra

1. Kotásek,J.: *Moderní školy budoucnosti*, Pedagogická revue, 2003, roč.55, č.1, s. 5–19.
2. <http://pdfweb.truni.sk/e/ekripta/guillaume-kovacova-skripta.pdf> , s. 10.
3. Mezřický, V.: *Globalizace*, Portál, Praha, 2003,s.25-27
4. Šupšáková, B. a kol.: *Vizuálna kultúra a umenie v škole*, Bratislava, Digit, 2004, s. 9.
5. Turek,I.: *Didaktika*, Iura Edition, Bratislava, 2008, s. 338.
6. B. Kosová, *Globálne sociálne a kultúrne determinanty edukácie*. In:Acta humanica 3/2009, Žilina: Fakulta prírodných vied ŽU, s. 19.
7. Šupš